
Állatok és vadászok a késő középkorban

Hannele Klemettilä, finn történész, a Cambridge-i Egyetem örökös tagja, elsősorban kései középkori művelődéstörténettel foglalkozik. Széles körű vizsgálódásai kiterjednek a korabeli ítéletvégrehajtásra is, melynek kapcsán több művet publikált az erőszak, a halál és a szenvedés korszakbeli felfogásáról. E téma kutatása során született meg az a feltevése, hogy az általa feltárt általános attitűdök bizonyos mértékben visszatükröződhetnek a korszak vadászatról, vadászokról és vadállatokról alkotott képén is. Jelen monográfiájában azt vizsgálja, hogyan alakult ember és állat kapcsolata az adott időszakban, illetve miként vélekedett a késő középkor embere az állatokról, melyhez *Gaston Phoebus* vadászati kézikönyvének 616-os kézírata szolgált elsődleges forrásaként.¹

Gaston Phoebus (1331–1391), a korabeli Franciaország déli részén található Foix város grófja és Béarn tartomány vikomtja, egyben korának egyik legnagyobb vadásza volt. Számos hadi és politikai siker fűződött a nevéhez, melyet mégis leginkább 1387 és 1389 között íródott, *Livre de Chasse* (A vadászat könyve) című didaktikus műve őrzött meg az utókor számára. Phoebus ugyanis az elsők között volt, akik az egyes részletek kiragadása helyett, tisztán és összefoglalóan dolgozták fel a vadászat témáját. A XIV. század vadászati tudományát enciklopédikus teljességgel összefoglaló, gazdagon illusztrált mű már a maga korában nagy népszerűségnek örvendett, melyet a fennmaradt kézíratos példányok (összesen 46), illetve fordítások, átvételek szokatlanul magas száma is mutat.

A Klemettilä által vizsgált, BnF MS fr. 616-os számmal ellátott kézirat ma a Párizsi Nemzeti Könyvtárban található. A kötet, a benne található 87 miniatúra révén, nem csak a *Livre de Chasse* legismertebb fennmaradt példánya, de egyben az egyik legdíszesebb mű a korszakból. Ezen képi ábrázolások azonban nélkülözik a késő középkor festőművészei által előszeretettel alkalmazott, bonyolult vallási szimbólumokat, és a vadakat a maguk természetes környezetében jelenítik meg. Mivel e képek eredeti funkciója is a szöveg kiegészítése, illetve szemléltetése volt, így a történész számára

---

¹ Gaston Fébus: *A vadászat kézikönyve* BnF MS fr. 616-os kéziratának tanúsága

szintén fontos adalékkal szolgálhatnak a múlt vadászattal és természettel kapcsolatos elképzeléseit illetően.

Jelen monográfia születésére az új kultúrtörténet (New Cultural History), a történeti antropológia, a természettörténet (Environmental History), a mikrotörténelem valamint a szimbólumtörténet módszerei és nézőpontjai egyaránt hatással voltak. A szerző külön kiemeli *Carlo Ginzburg: A sajt és a kukacok*, valamint *Robert Darnton: A nagy macskamészárlás* című műveit, melyek rávilágítanak, hogy az elsöre lényegtelennek tűnő, apró részletek is kulcsfontosságúak lehetnek az egykor élt emberek világképének mélyebb megértéséhez. Az említett munkákhoz hasonlóan, Klemettilä tanulmánya is egy nagyobb kérdéskörre próbál meg kis helyen – jelen esetben egyetlen kéziratot vizsgálva – választ találni. Rámutat például, hogy Phoebus esetében különös jelentősége van a szavak megválasztásának, mikor a vadászat különböző módjait taglalja. Egyes helyeken az állatok elejtésekor „nemes” és „dicsó” halálról beszél, míg máskor ez az esemény „alávaló” vagy „nemtelen” tettként jelenik meg. Hasonlóképpen nyomon követhető – a szövegben és az ábrázolásokon egyaránt – az egyes vadászati módok iránti nagybecsülése vagy rosszallása is, mely egyben a XIV–XV. század fordulójának egy sajátos értékrendjéről árulkodik. (A csapdázásról például különösen lenézően, mint primitív népi vadászmodszerről nyilatkozik, ugyanakkor a 616-os kézirat egyik legeredetibb vonása pont ezen eszközök képi megjelenítése, mivel hasonló ábrázolásokat csak nagyon ritka esetben tartalmaznak a korabeli vadászati kézikönyvek.)

Természetesen a szerző a *Livre de Chasse*-on túl számos más korabeli forrást is megvizsgál, hogy összevethesse őket Phoebus művével, illetve, hogy jobban megértse a korszak vadászainak gondolkodását. Elsősorban olyan művekből idéz, melyek hatással lehettek a gróf munkájának megírására. Ezek között vadászati, solymászati, mezőgazdasági és állattenyésztési kézikönyvek, enciklopédiák, legendák, lovagregények és versek egyaránt megtalálhatók. A *Livre de Chasse* írója azonban mellőzi a hasonló művek allegóriáit, irodalmi képeit, illetve vallási vonatkozásait, és elsősorban saját tapasztalataira támaszkodva kíván gyakorlatias tudást átadni olvasójának.

Rendkívül terjedelmes a Klemettilä által felhasznált szakirodalom és másodlagos források listája is, melyekre a szerző igen sűrűn hivatkozik (fejezetenként több mint 100 bejegyzés). Ezekben sokszor idéz a középkori vadászat történetének alapvető munkáiból.²

---

2 Pl. Cummins, John: *The Art of Medieval Hunting: The Hound and the Hawk*. London, 2001. Salisbury, Joyce: *The Beast Within: Animals in the Middle Ages*. New York, 1994. vagy Almond, Richard: *Medieval Hunting*. Phoenix Mill, 2003.

A tanulmány első nagyobb egysége a Livre de Chasse-ban tárgyalt vadakkal foglalkozik, beleértve azok külső megjelenését, szokásait és előfordulási gyakoriságát az illusztrációkon, továbbá a hozzájuk fűződő eltérő megítéléseket. Külön kitér arra, hogy Phoebus és más szerzők munkái miként osztályozzák ezen állatokat, valamint az egyes rangsorok mögött rejlő logikára is próbál magyarázatot találni. Ennek megfelelően egyaránt olvashatunk „nemes” és „nemtelen” vadállatokról, illetve vadászati módokról, valamint az ezen vadak elejtésére irányuló tevékenységek különböző értelmezési lehetőségeiről.

Önálló fejezet foglalkozik az elejtett állatok korabeli felhasználásának különböző formáival is. Ebben olyan úgynevezett poszt-mortem produktumokról ír, mint a vadhús, a vad egyes részeiből előállított gyógyhatású készítmények, öltözékek valamint trófeák. Ennek megfelelően korabeli szakácskönyveket, gasztronómiai írásokat, valamint orvoslási módszereket (pl. a zooterápiát) egyaránt megvizsgál, továbbá a XIV századi öltözködés szokásait, a divat változását is figyelemmel kíséri, külön kiemelve az állati eredetű tárgyak szimbolikus jelentését.

Klemetilä művének egy nagyobb egysége a vadászok elmaradhatatlan társairól, a vadászkutyaírókról szól, mely állatok Phoebus munkájában ugyancsak kiemelt szerepet kapnak. A szerző ismerteti a Livre de Chasse-ban megjelenő ebek különböző típusait, bemutatva azok főbb sajátosságait, kiemelve vadászati erényeiket. Foix harmadik grófja nagy alaposággal ír a kutyaírók tenyésztéséről, továbbá gyakorlatias tanácsokat ad napi gondozásukat és tartásukat illetően. A szerző megvizsgálja, hogy a vadászati kézikönyv írójának elképzelései milyen hasonlóságokat és eltéréseket mutatnak más középkori szakértők nézeteivel. A vadászebekhez kötődő napi feladatok között a kennelről, az etetésről, a tisztításról, a gyakorlatokról és pihentetésről egyaránt szó esik, csakúgy, mint az állatokkal való kommunikációról. Phoebus ugyanis ebben a témában elsődleges célként a kutya és ember közötti bizalom kiépítését határozza meg.

A monográfiában különös hangsúlyt kap a Livre de Chasse szerzőjének hozzájárulása az állatorvoslás fejlődéséhez. A vadászati kézikönyv igen terjedősen ír a kutyaírók betegségeiről, azok tüneteiről és kiváltó okairól, akár csak a kezelésükhöz használt terápiákról, gyógyszerekről és drogokról. Eme szövegrész tanulmányozásával képet kaphatunk arról, miként viszonyult a kor embere négy lábú segítő társaihoz.

A tanulmány hátralévő része már magával a középkori vadász alakjával foglalkozik. Elsőként Phoebus művében jelenik meg az eme tevékenységet űző emberek pályafutásának négy állomása. E modell szerint, az életkor és ta-

pasztalatok függvényében válhat valaki először a kutyákat gondozó apródból inassá, majd vadászsegéddé, végül pedig teljes értékű vadásszá. A szerző figyelmét nem kerülik el az alsóbb rétegek vadászati szokásai és az orvvadászat sem, továbbá szó esik a vadászat, mint életforma társadalmi megítéléséről is. Megismerhetjük például a tárgyalt korszak főbb vadászat-ellenes értekezéseit, melyek szintén kiváltó okai lehettek a Livre de Chasse megírásának.

Phoebus műve természetesen az eme tevékenységgel járó előnyöket méltatja, melyek között az alábbiakat sorolja fel: biztos hely a paradicsomban, büntetlen élet, védelem a betegségek ellen, erkölcsi fejlődés, boldogság és élvezet forrása, jobb egészség valamint felkészülési lehetőség a hadviselésre. A mű ezen szakaszában érhető tetten leginkább a gróf azon célkitűzése, hogy elfogadtassa kortársaival a vadászatot, illetve emelje annak presztízsét.

Klemettilä gondos figyelemmel követi végig, hogy konstruálja meg Phoebus saját munkájában a jó vadász képét. A Livre de Chasse logikája szerint, a vadász egyesíti egy lovag és egy szent erényeit, mely elgondolás kapcsán a tanulmány a középkori vadászati szentek alakjait is körbejárja. Megismerhetjük eme ideál fizikai és mentális erényeit, céljait, melynek révén végül maga Foix harmadik grófjának alakja rajzolódik ki előttünk, mint a vadászat mestere és a jó vadász mintaképe. Arra is választ kapunk, hogy vajon ezen ismeretek miért lehettek különösen fontosak Merész Fülöp, Burgundia hercege számára, akinek Phoebus e művet dedikálta.

A könyv epilógusa egy tartalmi összefoglalást rejt, melyben összegzi a szerző a következtetéseit. Klemettilä megállapításai jobb rálátást biztosítanak arra, miként alakult a vadászat és a vadász megítélése a késő középkorban, valamint, hogy milyen tényezők álltak e változó kép háttérében. Az állatokra vonatkozó nézetek is merőben új szintet kapnak Gaston Phoebus korában, különösen a vadászakutyák esetében, akikről ezen időszakból kezd kialakulni az ember legjobb barátjának általánosan elfogadott képzete. Mindkét változás mögött felfedezhető a Livre de Chasse jelentős szerepe.

Egy igazán alapos és átfogó tanulmányt ismerhetünk meg Hannele Klemettilä írásában, mely a középkori vadászat rendkívül sok aspektusát érinti. A mű értékét tovább emeli, hogy általa nem csak a kor emberének a vadászatról, az állatokról és a természetről, de az őt körülvevő világról alkotott képéről is sok új ismerethez juthatunk.

Hannele Klemettilä: *Animals and Hunters in the Late Middle Ages: Evidence from the BnF MS fr: 616 of the Livre de chasse by Gaston Fébus*. New York, 2015. 250.

Somoskői Viktor